

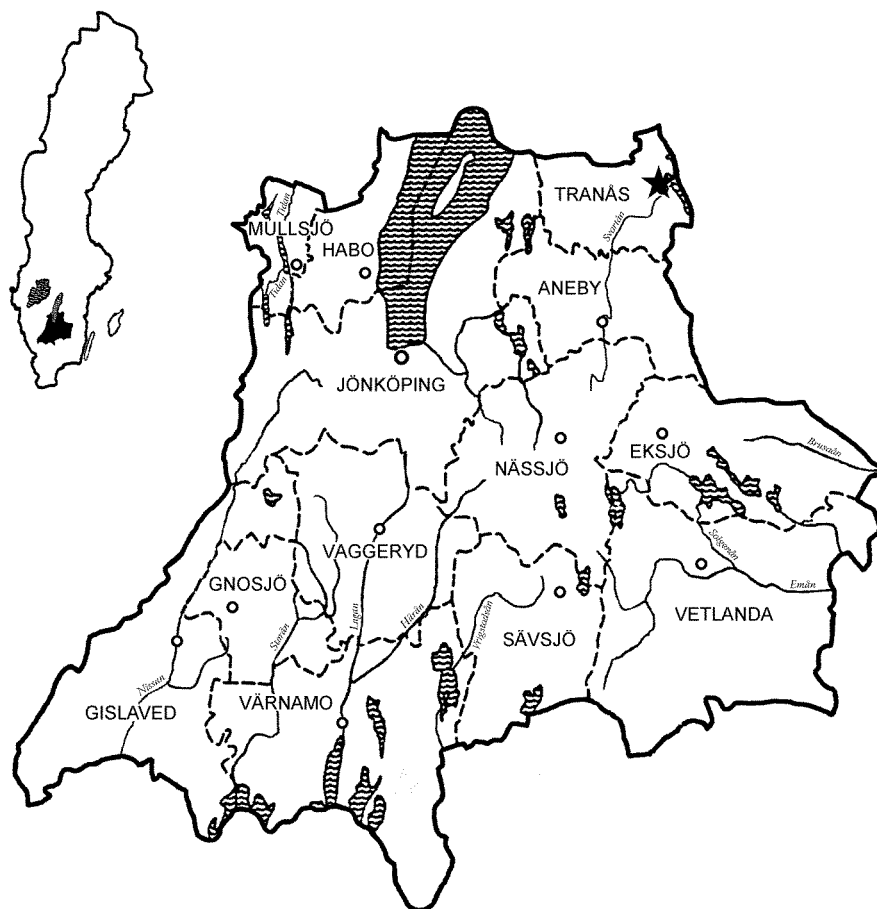
Drumstorp 6:1

Arkeologisk utredning inför industrietablering,
Säby socken i Tranås kommun, Jönköpings län

Drumstorp 6:1

Arkeologisk utredning inför industrietablering, Säby socken i
Tranås kommun, Jönköpings län

Omslag: Flackt röjningsröse från område 11 längst i sydost
Rapport, foto och digital bearbetning: Jenny Ameziane
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Birgitta Blomkvist och Marita Tidblom

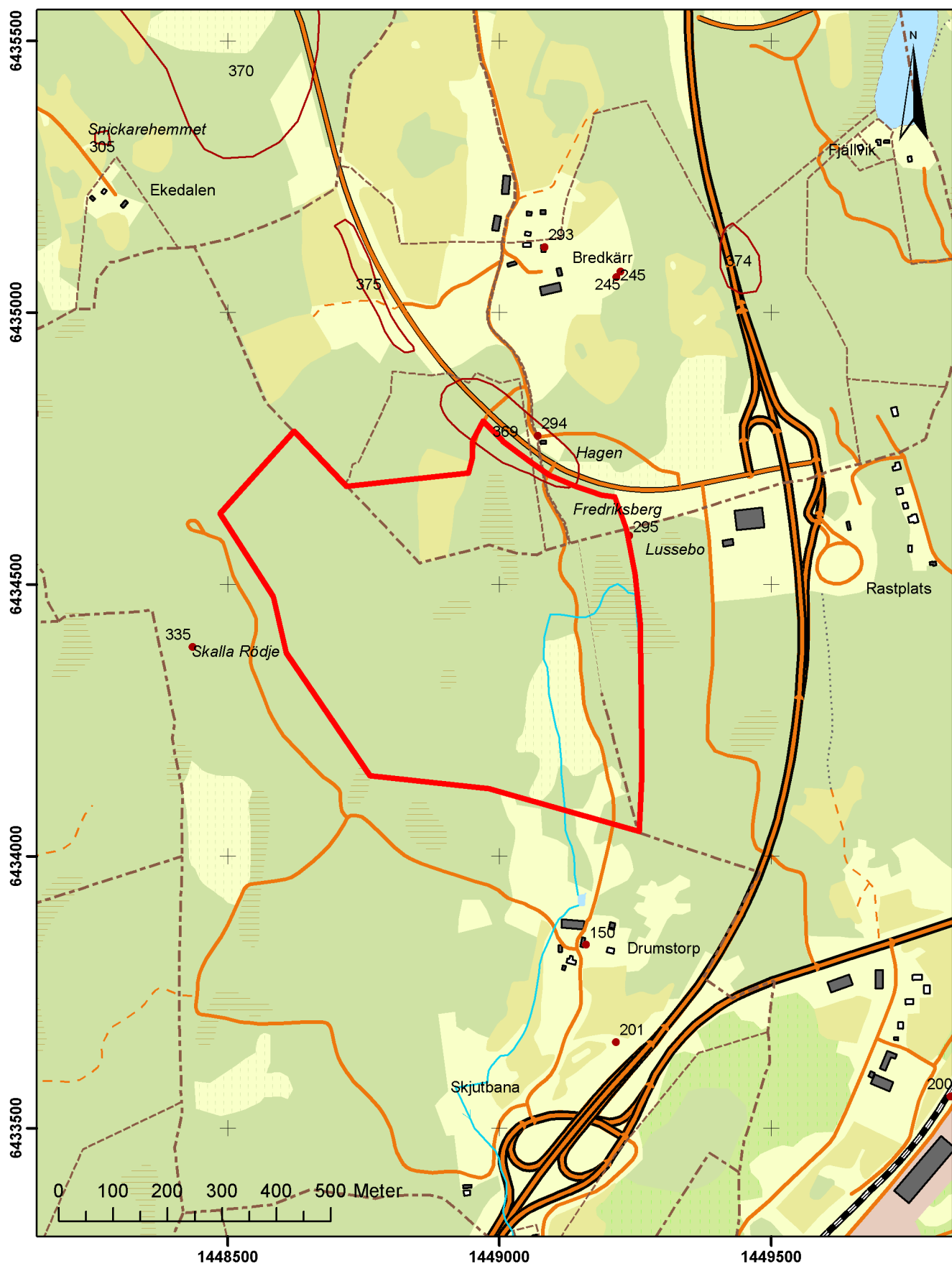
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2009

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	5
Historisk kartanalys och ortnamn	9
Tidigare undersökningar.....	11
Resultat.....	12
Område 1 och 2	12
Område 3	12
Område 4, 5 och 6.....	13
Område 7	13
Område 8	13
Område 9	13
Område 10	15
Område 11	15
Område 12	15
RAÄ 369	15
Sammanfattning.....	16
Åtgärdsförslag.....	16
Administrativa uppgifter.....	18
Referenser.....	19
Tryckta källor	19
Otryckta källor.....	19
Arkiv.....	19
Kartunderlag.....	19
Figur- och tabellförteckning.....	20

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000. Utredningsområdet markerat med röd färg.

Inledning

Jönköpings läns museum har efter beslut av länsstyrelsen enligt 2 kap. §11 i Lag om kulturminnen m.m. (1988:950) genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Drumstorp 6:1, Säby socken i Tranås kommun. Uppdraget föranleddes av att Tranås kommun planerar industrietablering i området. Utredningsområdet är knappt 40 hektar stort och beläget huvudsakligen i skogsmark. Fält- och rapportansvarig var Jenny Ameziane, arkeolog på Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa förekomst av fasta fornlämningar och kulturlämningar i området samt få indikationer på lämningar som kan vara dolda under markytan. Utredningen bestod av momenten fältinventering, arkivgenomgång samt analys av historiska kartor. Lämningar som påträffades i fält mättes till en början in med gps och handdator, men på grund av problem med mätutrustningen fick delar av de påträffade lämningarna prickas in på kartan med hjälp av kompass och stegning.

Topografi

Utredningsområdet är beläget en knapp kilometer väster om Tranås centrum, ca 3,5 kilometer norr om Säbysjön. Från sjön mynnar Svartån som rinner genom staden och har sitt utlopp i Sommen, några kilometer öster om bebyggelsen.

Ytan består till 90 % av skogsmark som domineras av gran. Större öppna ytor finns i områdets norra del, i form av en åker, och i sydost i form av ängs- och hagmark. Jordmånen utgörs av morän och på vissa platser syns berg i dagen. Området är beläget ca 210–225 meter över havet. Landskapet är relativt flackt, vilket bidragit till att många mindre sumpmarker bildats (Fath 2008). I norra och östra delen av utredningsområdet finns två större sankmarker. Ett mindre vattendrag rinner genom östra delen mot en mindre damm omedelbart norr om Drumstorps gård (se FIGUR 1) och ansluter i söder till Svartån.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Inom utredningsområdet är endast en lämning registrerad i det digitala Fornminnesregistret (FMIS) – den fossila åkern RAÄ 369. Kulturmiljön i närområdet präglas framför allt av torplämningar och fossil åker.

Säbydalen i övrigt är mycket rik på fornlämningar. Framför allt domineras trakten av ett stort antal lösfynd i form av stenyxor och andra redskap från yngre stenålder, tidigneolitikum. Det visar att trakten varit gynnsam för tidiga bosättningar. I bygden finns också flera stora järnåldersgravfält och odlingslämningar från skilda tidsepoker.

RAÄ	Lämningstyp	Beskrivning
150	Lösfynd	Trindyxa och hålmejsel.
201	Odlingsröse	Gravliknande. Delvis undersökt. Inget tecken på grav.
245	Fornlämningsliknande lämning	Två stensättningsliknande lämningar.
293	Förvaringsplats för lösfynd	Två lösfynd från trakten, dock ej från den aktuella platsen.
294	Lägenhetsbebyggelse	Torpgrund med spismursröse. Stenmur i närheten. Namnskytt: Gatstugan.
295	Lägenhetsbebyggelse	Torpgrund med spismursröse. Stenmur och odlingslämningar i närheten.
305	Sentida bebyggelse-lämning	Plats för torplämning. Skylt: Snickarehem i ett odlingsröse.
335	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning med odlingslämningar och en förmodad brunn. Enligt skylten avflyttade gratialisten Johan Jarl och hans hustru Johanna Jonsdotter år 1890. Benämnt Skåla Rödje eller Skalla Rödje.
369	Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 400 x 100 meter stort med ca 70 röjningsrösen och ett flertal röjda ytor. Röjningsrösen var ca 2–5 m i diameter och 0,2–0,4 m höga. Av äldre karaktär.
370	Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 500 x 300 meter stort.
374	Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 20 röjningsrösen och några större stentippar. Sex av röjningsrösen undersöktes 1996. Ett av dem ¹⁴ C-daterat till 670 e.Kr.
375	Boplats	Arkeologisk utredning etapp 2 år 1996 av 300 x 20 meter stort område. Inom detta framkom 14 anläggningar: hårdar, en sotfläck, mörkfärgningar, en ränna och stenfyllda dräneringsdiken.

TABELL 1. Fornlämningar inom och i anslutning till det aktuella utredningsområdet.

FIGUR 2. De äldre röjningsrösena är flackare och mer nedsjunkna i marken. Ibland är de kraftigt övertorvade. I kuperad skogsterräng med storblockig morän är de betydligt svårare att upptäcka än som här då de ligger i välhävddad betesmark. Men längre tillbaka i tiden har även detta område varit åker. I 1840 års karta över Drumstorp betecknas detta område som utmark, med tillägget *odlingsbar*. Hur gamla röjningsrösena är kan man dock inte veta förrän de undersökts arkeologiskt. Foto taget från område 11.

FIGUR 3. De sentida röjningsrösena är oftast höga med markerad välvd profil. Graden av övertorvning kan variera kraftigt beroende på den omgivande vegetationen och hur länge sedan det var röjningsstenen lades dit. I bakgrunden skymtar den röjda åkern, numera bevuxen med gräs. Foto taget från område 12.

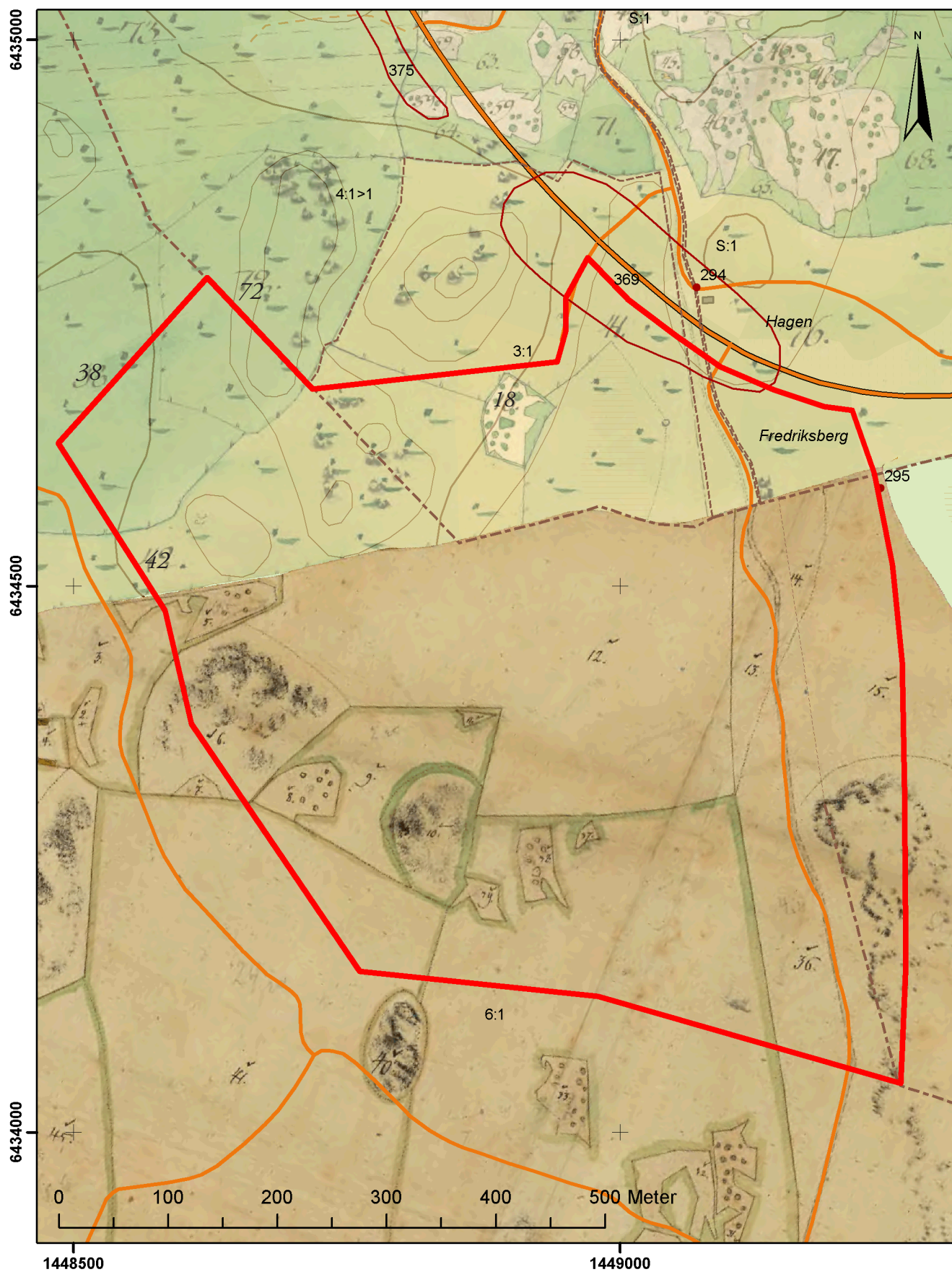
De fossila odlingslämningarna karaktäriseras framför allt av röjningsrösen. Mellan dessa syns stenröjda ytor som en gång utgjorde åkermark. Många av dessa fossila åkrar är i dag belägna i skogsmark, de är sedan länge övergivna och igenväxta, men tack vare spridningen av röjningsrösen och konturerna efter terrasskanter, som bildats när åkrarna brukats, kan vi återskapa stora delar av det odlingslandskap som äldre tiders jordbrukare verkade i.

Odlingen har funnits i Sverige åtminstone sedan tidigneolitikums början, den del av stenåldern som infaller mellan ca 4 000 och 2 300 f.Kr. Till en början var den endast av marginell betydelse, som en binäring till boskapsskötsel, men successivt kom odlingen att stå för en allt större del av människans kaloriintag. Med odlingen följde också förändrade bosättningsmönster och levnadsförhållanden. För att få god utdelning på sitt utsäde krävdes att man skötte sina åkrar och gödslade dem. För att kunna göra det måste människan bli bofast. Odlingen kom därmed att bli den viktigaste förändringen i människans livsföring.

När vi idag ser dessa övergivna äldre åkersystem är det utifrån landskapets sammanhang – lämningarnas utseende, relationen till andra lämningar, till vegetation och uppgifter i äldre kartmaterial från 1600-talet och framåt – som vi kan förstå när och hur åkrarna nyttjades. Men någon precis ålder på odlingslämningarna är svår att få utifrån en okulär besiktning. Först genom en arkeologisk förundersökning kan man datera de fossila odlingslämningarna närmare.

Generellt kan man dock säga att röjningsrösen som är flacka, nedsjunkna i marken och kraftigt övertorvade är spår efter äldre tiders markbruk (FIGUR 2). Toppiga, höga röjningsrösen som endast täcks av ett tunt lager torv eller mossor, eller som rent av saknar vegetationsskikt, tillhör en yngre brukningsfas (FIGUR 3). I de senare syns ofta mycket stora stenblock. De stenröjda ytornas (åkrarnas) form och storlek ger också en ledtråd till om de brukats med sentida plog eller med hjälp av årder eller hacka. Plogen gav andra förutsättningar och med dess hjälp kunde större ytor tas i bruk.

Delar av de fossila åkrarna i området kan härstamma från tiden för den medeltida agrarkrisen, från 1300-talets mitt och framåt. Studier visar att i Norra Vedbo härad, där Tranås ingår, övergavs ca 36 % av de medeltida gårdsenheterna i samband med krisen (Bååth 1983, s. 199). Digerdöden var en av faktorerna bakom denna; i vissa områden dog uppemot 60 % av befolkningen och i andra ca en tredjedel (Harrison 2000, s. 70–74). En kombination av digerdöd, politiska och ekonomiska förändringar samt en klimatförsämring, känd som *lilla istiden*, bidrog till ödeläggelsen (Bååth 1983, s. 118–131). Mark som inte längre nyttjades som åker användes senare ofta som ängs- och betesmark av intilliggande gårdar. Vissa övergivna gårdar kom att återkoloniserats under 1500-talet, medan andra övergavs helt (Vestbö-Franzén 2003, s. 59).

FIGUR 4. De kartor som berör utredningsområdet har rektifierats: i norr Bredkärr (1803) och i söder Drumstorp (1840). Skala 1:5 000.

Historisk kartanalys och ortnamn

Sverige har ett unikt material med historiska kartor som går tillbaka ända till 1600-talets geometriska jordeböcker. Dessa kartor är ofta väldigt översiktliga. Oftast är det de senare kartorna från 1700- och 1800-talets skiften som ger den mest detaljerade bilden av hur byarnas marker utnyttjades. Kartorna är ögonblicksbilder och återger landskapets användning vid det tillfälle lantmätaren utformade kartan.

Kartor från byarna Drumstorp och Bredkärr berör utredningsområdet (FIGUR 4). I 1840 års karta över Drumstorp anges att det var majorsboställe. I nordvästra delen är bebyggelse markerad. Platsen är registrerad under beteckningen RAÄ 335, Skalla Rödje, torp under Drumstorp. Tillnamnet *rödja* har med rönjning att göra. I länet finns ett stort antal bebyggelsenamn som innehåller efterleden *-ryd*, också en benämning på en plats som är röjd (Agertz 2008, s. 183 och 186).

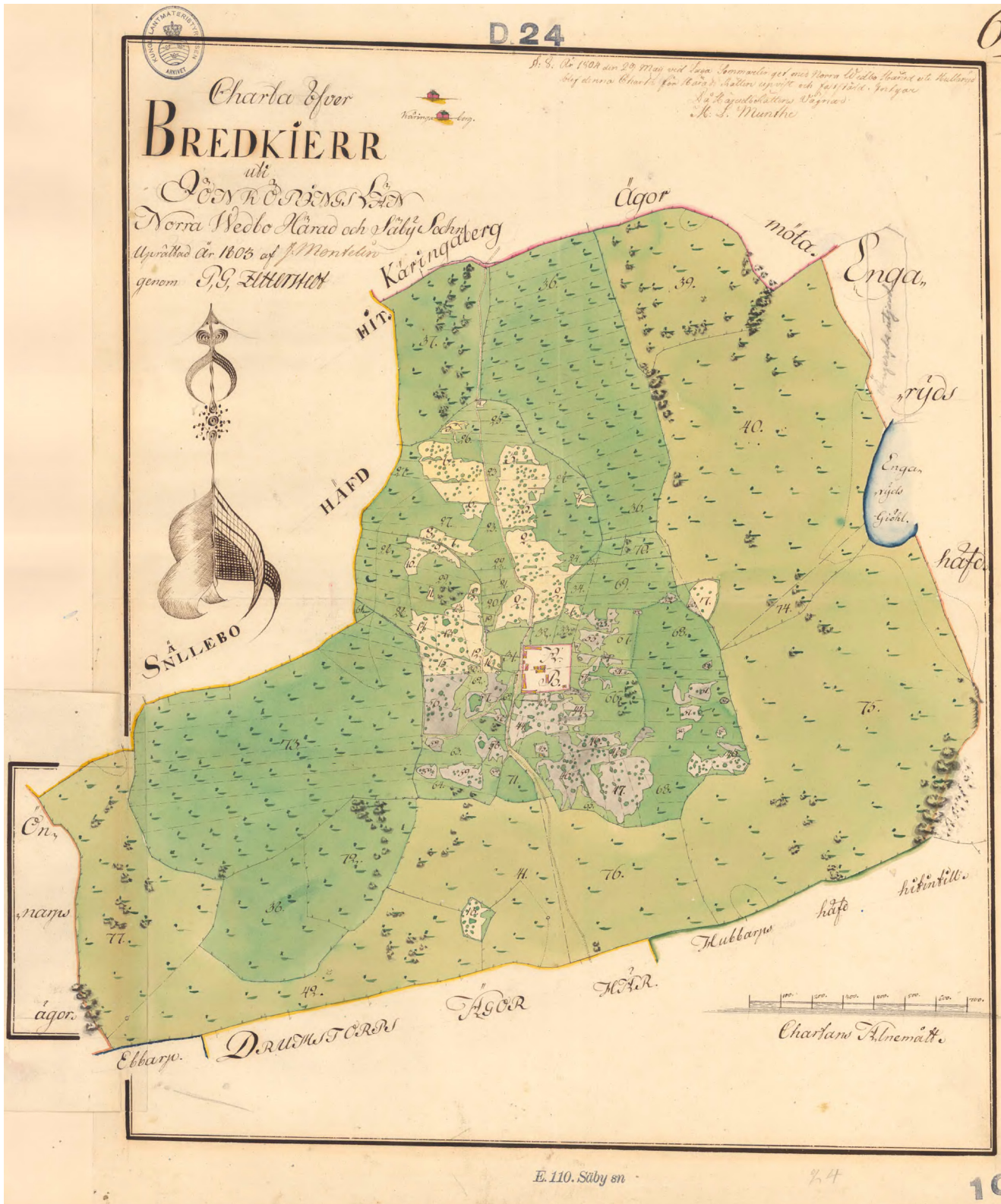
Den historiska kartan över Drumstorp visar att i den sydvästra delen av utredningsområdet finns åkrar och ängar som troligen har hört till torpet Skalla Rödje under Drumstorp. Områden som nyttjats som åker är de ytor där vi idag kan hitta spår av rönjningsrösen, röjda ytor och terrasskanter (nr 5, 8, 37, 38 och 39) (se FIGUR 4).

Ängsmarker fanns invid torpet RAÄ 335 och mellan två bergs-impediment i utredningsområdets södra del (nr 3, 9 och 35). De centrala delarna av utredningsområdet låg som utmark (nr 12, 13, 14 och 15) och kunde användas som resursområde för bland annat insamling av foder och virke.

Den sydöstra delen av utredningsområdet (nr 36 i den äldre kartan) låg vid tiden för kartans tillblivelse också som utmark, men i ägobeskrivningen med tillägget ”*odlingsbar*”. I detta område påträffades vid inventeringen flacka, kraftigt övertorvade rönjningsrösen av äldre karaktär (område 11 FIGUR 12). Det indikerar att marken varit uppodlad innan kartan upprättades.

Den norra delen av utredningsområdet återfinns i 1803 års karta över Bredkärr. I den nordvästra delen syns ängar och betesmarker (nr 38, 42 och 72). I norra delen av utredningsområdet finns också åkern Markalyckan (nr 18 FIGUR 4), med rönjningsrösen inritade i kartan. Byn bestod av de två gårdarna Norrgården och Södergården.

Den nordliga byn, Bredkärr, är till namnet känd först 1539. Förleden betyder stor, bred, vid och efterleden kärr, sankmark. Ortnamnet Drumstorp däremot är känt sedan 1383 och skrevs då *Drumsthorp*. Förleden åsyftar binamnet *Drumber* medan efterleden *-torp* betyder nybygge (Agertz 2008, s. 71 och 81). De tidiga *torp*-namnen kan oftast knytas till nyetableringar, som kan dateras till vikingatid eller tidig medeltid.

FIGUR 5. Storskifteskartan över byn Bredkärr upprättades år 1803 av lantmätare Jonathan Montelin. Kartan visar de två gårdarna Norregård och Södergården, som återfinns som A och B centralt i kartan. Åkrar, ängar och beteshagar är utmärkta i kartan och numrerade. Till kartan fanns även ett flersidigt protokoll som listade den mark som hörde till respektive gård. Genom att studera det historiska kartmaterialet kan vi få kunskap om hur marken nyttjades vid tiden för kartans tillkomst. Det historiska kartmaterialet är en stor kulturskatt som finns scannat och tillgängligt för alla på Lantmäteriets webbsida: www.lantmateriet.se/.

Tidigare undersökningar

Jönköpings läns museum har tidigare genomfört arkeologiska utredningar inför byggnation av länsväg 1008 och riksväg 32, förbi Drumstorp och Bredkärr. I samband med inventering 1991 upptäcktes bland annat två områden med fossil åker, varav det ena med lägre flackare röjningsrösen av äldre karaktär och ett med förmodade yngre röjningsrösen (Vestbö 1991).

Området med röjningsrösen av äldre karaktär – ca tjugo flacka, kraftigt nedsjunkna röjningsrösen – undersöktes 1993 (RAÄ 374). Sex röjningsrösen snittades med grävmaskin. De var uppbyggda av förhållandevis gles stenpackning och flera av dem var centrerade kring ett större markfast block. En ¹⁴C-analys från ett av röjningsrösen gav en datering till 670 e.Kr., alltså yngre järnålder.

Ett större odlingsröse (RAÄ 201) snittades också med maskin eftersom det i sin form och karaktär hade ett gravlikt utseende. Den arkeologiska undersökningen kunde inte påvisa någon grav i anläggningen utan visade att det rörde sig om ett odlingsröse (Vestbö 1993).

Ytterligare arkeologiska åtgärder genomfördes för den nya vägen under 1995 och 1996. En förhistorisk boplatssyta och två fossila åkrar med röjningsrösen av äldre karaktär framkom vid inventeringen (Vestbö 1995). Vid schaktning inom boplatssytan (RAÄ 375), efter lämningar dolda under markytan, framkom fjorton anläggningar bestående av två härdar, en sotfläck, en ränna och tio mörkfärgningar.

Inte långt därifrån karterades ett område med sextio röjningsrösen, en stensättningsliknande lämning och en terrasskant (RAÄ 370). Sex av röjningsrösen samt terrasskanten snittades med maskin och i närheten av dessa påträffades också tre anläggningar (Croona & Eneback 1996). Vid förundersökning av området skickades kolprover från tre faser i ett röjningsröse. Provsvarerna visade att den yngsta fasen kunde härföras till efterreformatorisk tid. Dateringar av detta lager gav 1685–1750 respektive 1810–1930 e.Kr. Den äldsta röjningsfasen kunde dateras till 1250–1395 e.Kr. (JLM arkiv). För att kunna föra ett resonemang kring lämningarnas ålder och nyttjandefaser behöver dock ett större antal analyser göras från ett betydligt mer omfattande källmaterial.

Ytterligare en arkeologisk utredning genomfördes i Bredkärr 2007 med anledning av planerad industrietablering. I samband med denna gjordes dels en inventering dels en maskinschaktning i riktning mot det område där Bredkärrs gamla bytomt tidigare var belägen. Inga nya lämningar framkom vid inventeringen. I schakten framkom endast tre sotfläckar, två mörkfärgningar och två dräneringsdiken. Troligtvis finns det fler anläggningar norrut, utanför det område som berördes av arbetsföretaget. Röjningsröseområdet RAÄ 369 berördes inte av utredningen, men den äldre karaktären på detta – sammantaget med tidigare erhållna dateringar – antyder att det härstammar från förhistorisk eller medeltida odling i området (Lindblad 2008).

FIGUR 6. Åkern i norr omges av röjningssten från olika tider. Mekaniseringen av jordbruket krävde att man frilade större sammanhängande ytor.

FIGUR 7. De största stentipparna innehåller stora mängder sten som forslats hit med hjälp av jordbruksmaskiner.

FIGUR 8. En malsten, troligen till en handdriven kvarn, ligger i en av stentipparna och täcks delvis av ett stort stenblock.

Resultat

Vid inventeringen i maj 2009 framkom nio områden med fossil åker, en torplämning, ett område med större stentippar, ett område med sprängsten samt flera stenmurar (se karta FIGUR 12). Flera av de fossila åkrarna överensstämmer med de åkrar som finns markerade på den ekonomiska kartan från 1950-talet samt på de historiska kartorna över Bredkärr och Drumstorp. Möjligen kan delar av dessa ha kopplingar till medeltida ödeläggelse.

De delar av området som utgjordes av sankare partier har inte inventerats. Människan har med största sannolikhet även använt en stor del av dessa områden för täkt av foder, virke med mera, men det har inte lämnat några synliga spår. Norra delen av utredningsområdet berör delar av RAÄ 369, ett område med fossil åker. I detta har också två stenmurar noterats.

Område 1 och 2

Ett ca 100 x 150 meter stort område med fossil åker i form av ett trettiotal röjningsrösen framkom i sydvästra delen av utredningsområdet (område 1). Åkern omges av en terrasskant. Röjningsrösen är övertorvade och flacka, ca 3–3,5 meter i diameter och 0,2–0,3 meter höga. Den fossila åkern avgränsas i norr av berg i dagen och i öster av flera större stentippar. Två vägar löper in mot området från sydväst och från väster. På 1950-talskartan nyttjades ytan som åker.

Ett ca 150 x 50 meter stort område med fossil åker framkom i västra kanten av utredningsområdet invid en sluttning (område 2). Den fossila åkern består av ett tiotal röjningsrösen, ca 3 meter i diameter och 0,2–0,4 meter höga. Båda åkrarna har troligen hört samman med torpet Skalla Rödje (RAÄ 335) som ligger på västra sidan om den grusväg som passerar väster om utredningsområdet.

Till torplämningen hör, förutom husgrund med spismursröse, även en förmodad brunn samt ett flertal åkrar. Vid inventeringen besöktes platsen tillsammans med fadern till dem som idag äger marken. Han berättade då att flera av åkrarna invid torplämningen har han själv varit med och brukat under ungdomsåren. Han berättade också att i den förmodade brunnen i området ligger enligt sägnen en mördad man.

Område 3

En fossil åker, ca 70 x 30 meter stor, är belägen omedelbart väster om ett bergsimpediment. Berget har delvis fungerat som stentäkt. I området finns ett tiotal flacka röjningsrösen, ca 2–3 meter i diameter och 0,2–0,3 meter höga. Minst ett av röjningsrösen är upplagt ovanpå ett större markfast block. Området är bevuxet med gles granskog.

Den fossila åkern ligger ca 100 meter norr om en väg som är markerad på kartan från 1950-talet. Där vägen leder in i utredningsområdets västra del finns en bevarad stenmur. Vägen passerar förbi område 4.

Område 4, 5 och 6

I området finns en ca 120 x 60 meter stor fossil åker med ett femtontal röjningsrösen som är ca 2–4 meter i diameter och 0,2–0,5 meter höga (område 4). Flertalet av röjningsrösen är flacka och ger ett äldre intryck, men i några av dem, framför allt i östra delen, har sten påförts under sen tid. De hör därför till såväl äldre som yngre brukning.

Omedelbart söder om den moderna åkern (FIGUR 6) finns ca 5–7 mindre röjningsrösen med sprängsten (område 5). Dessa är sentida. Längs med den moderna åkerns östra kant finns ett område med flera stora stentippar (FIGUR 7, område 6). Dessa är uppemot 6–20 x 5–10 meter stora och 0,9–1,2 meter höga. De innehåller ett blandat stenmaterial, från knytnävsstora stenar upp till meterstora block.

Redan i 1803 års karta över Bredkärr finns en mindre åkeryta inritad (nr 18, se FIGUR 4) där vi idag ser en ca 200 x 80 meter stor odlingsyta. I de äldre kartorna syns röjningsrösen inprickade i åkermarken. De röjningsrösen och stentippar som idag omger åkern har tillkommit i och med det mekaniserade jordbruket då man haft behov av att plocka bort stenarna och istället lagt dem i åkerns utkant.

Område 7

Strax utanför utredningsområdets norra gräns, i nära anslutning till röjningsröseområde RAÄ 369 och alldeles invid en mindre grusväg, ligger två husgrunder sida vid sida. Dessa är inte tidigare registrerade i Fornminnesregistret, men är markerade med en skylt där det står St. Lövelund. Lämningen utgörs av vad som troligen en gång varit ett torp med tillhörande jordkällare. Husen är ingrävda i en sluttning. Måtten på husgrunderna är 5 x 5 meter, med en höjd på 1,4 meter, samt 3 x 2,5 meter, med en höjd på 0,8 meter. Husgrunderna är delvis raserade och bevuxna med sly. I närområdet finns krusbärsbuskar, nypon och hallon. Alldeles väster om husgrunderna, på baksidan, ligger stora ansamlingar med röjningssten (FIGUR 9).

Område 8

I utredningsområdets södra del, norr och öster om ett bergsimpediment finns i den historiska kartan flera mindre åkerytor. Åkrarna kunde identifieras vid fältinventeringen utifrån de ca femton flacka, nedsjunkna röjningsrösen som var ca 3 meter i diameter och 0,2–0,3 meter höga. Enstaka röjningsrösen var uppbyggda ovanpå större markfasta block eller berg i dagen. Området var delvis avverkat och täckt med rishögar, som kan dölja fler röjningsrösen.

Område 9

På en svag plåtå, ett trettiofem meter väster om vattendraget, ligger ett ca 60 x 40 meter stort område med ca 10 röjningsrösen och en terrasskant. Röjningsrösen är ca 3–4 meter i diameter och 0,2–0,5 meter höga. Öster om plåtån, nedanför sluttningen, blir området sankt.

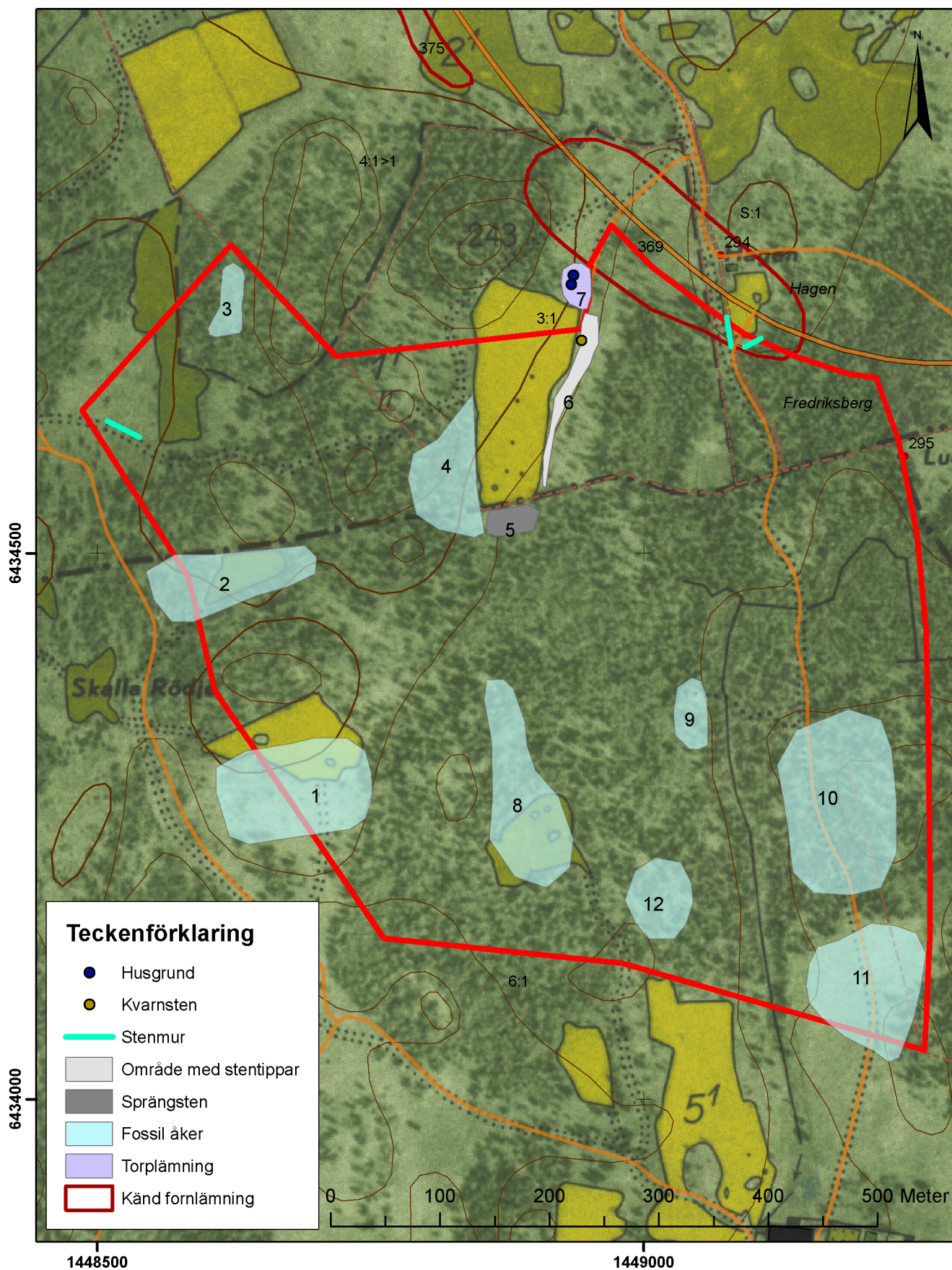
FIGUR 9. Stenmurarna i St. Lövelund, område 7. I bakgrunden skymtar den spridda röjningsstenen.

FIGUR 10. Område 10 var svårinventerat. Östra delen täcktes av virke och rishögar.

FIGUR 11. Västra delen av område 10 bestod bitvis av mycket täta granplanteringar.

FIGUR 12. Resultatet av utredningen, områdena 1–12 markerade i den ekonomiska kartan från 1950-talet. Skala 1:5 000.

Område 10

Den östra sidan om grusvägen, som skär genom område 10, är bevuxen med granskog. Delar av granskogen hade avverkats och stora högar med ris och virke gjorde ytan mycket svårinventerad (FIGUR 10). Några enstaka flacka röjningsrösen, ca 3 meter i diameter och 0,2–0,3 meter höga var glest spridda över området.

Vegetationen väster om grusvägen var också svårinventerad. Den var mycket tät och bestod ställvis av ung granplanering respektive tät lövsly (FIGUR 11). Stickprov in i området, där så var möjligt, visade också att här fanns enstaka röjningsrösen av samma karaktär som öster om vägen. För att kunna göra en noggrannare inventering av område 10 krävs att vegetationen åtgärdas och att rishögar avlägsnas.

Område 11

Ca 200 meter norr om Drumstorps gård ligger ett område med välhävdat hagmark. Vegetationen i området består av spridda dungar med lövträd och enstaka enbuskar samt en del gran. Ett mindre vattendrag rinner söderut och mynnar ut i en liten damm strax söder om utredningsområdet. I området finns en del större moränblock och i öster ett mindre bergsimpediment.

Kulturmiljön präglas av mycket flacka och kraftigt övertorvade röjningsrösen, totalt ett femtontal. Röjningsrösen är ca 3 meter i diameter och 0,1–0,2 meter höga samt innehåller stenar i storlek 0,2–0,4 meter. Anläggningarna ger ett ålderdomligt intryck och kan vara förhistoriska eller medeltida (FIGUR 2). Närheten till gården och dess medeltida belägg stärker detta antagande. Den historiska kartan över Drumstorp inrymmer uppgifter om att marken låg som utmark, men samtidigt betecknades som odlingsbar.

Naturinventering i området visar på stor artrikedom med höga naturvärden (med den rödlistade scharlakansvaxskivlingen) (Fasth 2008, s. 8). Detta är ett exempel på när kultur- och naturvärden samverkar – den höga artrikedomen avspeglar markanvändningen i området. Både kultur- och naturvärden tjänar på att bevara det öppna landskapet (se Fasth 2008, s. 9).

Område 12

I den södra delen av utredningsområdet finns ytterligare en fossil åker väster om vattendraget. I området finns fyra större röjningsrösen, ca 4–5 meter i diameter och 0,5–0,7 meter höga. Runtom dessa finns flera tydligt avgränsade åkerytor. Område 12 ger ett yngre intryck.

RAÄ 369

Vid utredningen konstaterades att delar av den fossila åkern RAÄ 369 tagits bort i samband med en pågående markexploatering. Endast en del av den fossila åkern ligger inom aktuellt utredningsområde.

ID	Lämningstyp	Status	Åtgärdsförslag
1	Fossil åker	R	FU, kartering
2	Fossil åker	R	FU, kartering
3	Fossil åker	R	FU
4	Fossil åker	ÖKHL	FU
5	Sprängsten	ÖKHL	Ingen åtgärd
6	Stentipp	ÖKHL	Ingen åtgärd
7	Lägenhetsbebyggelse	ÖKHL	FU, kartering. Bör bevaras, gallras.
8	Fossil åker	R	FU
9	Fossil åker	R	FU
10	Fossil åker	R	FU
11	Fossil åker	R	Bör bevaras, annars FU
12	Fossil åker	ÖKHL	FU, kartering
369	Fossil åker	R	FU

TABELL 2. Nyupptäckta lämningar och tidigare känd fornlämning i området (se karta FIGUR 12). R = fast fornlämning, ÖKHL = övrig kulturhistorisk lämning, FU = förundersökning.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum genomförde i maj 2009 en arkeologisk utredning, etapp 1, inom fastigheten Drumstorp 6:1, väster om Tranås. Utredningen föranleddes av planerad industribyggnation. I samband med utredningen inventerades en knappt 40 hektar stor yta. Arkivmaterial och historiska kartor studerades också.

Området är till stor del bevuxet med granskog, och bitvis med lövträd. En stor del av inventeringsområdet täcks av sumpmarker. Resultatet av utredningen visade att området framför allt präglas av fossil åker av varierande ålder. Delar av dessa åkrar kan vara förhistoriska eller medeltida. Den medeltida ödeläggelsen var mycket hög i Tranåstrakten och att belägga denna fas arkeologiskt är av stort vetenskapligt intresse.

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum anser att flera arkeologiska åtgärder behövs innan utredningsområdet kan tas i anspråk för industrietablering. Röjningsrösen i trakten har undersökts vid två olika tillfällen och gav då dateringar till yngre järnålder samt till medeltid och senare tid. Åkrarna har ofta använts under olika faser och röjningsrösen har ofta byggts på successivt under olika tidsperioder. I ett område kan man därför ibland skönja flera röjningsfaser.

Eftersom Tranåstrakten har en extremt hög grad av medeltida ödeläggelse är det särskilt intressant att närmare utforska vilken roll de fossila åkrar som framkom vid inventeringen i området haft i detta sammanhang. Vilka ytor har koppling till det medeltida landskapsutnyttjandet? Finns det fler förhistoriska odlingselement? Vad hör till ett sentida markutnyttjande?

De delområden som särskilt bör uppmärksammas är område 8–11. Det motiveras av att röjningsrösen ligger samlade i närhet till Drumstorps gård, som har medeltida belägg. Röjningsrösen i dessa områden har en äldre karaktär och kan härröra från ett medeltida sammanhang.

Område 1–2 ligger intill torpet Skalla Rödje, RAÄ 335. Torpmiljön med husgrund, brunn och odlingsmark bör genomgå arkeologisk förundersökning i form av kartering och avgränsning av hela torpmiljön. Åkrarna inom utredningsområdet hör samman med torpmiljön utanför.

Område 3–4 bör genomgå arkeologisk förundersökning i form av kartering. Delar av område 4 är förmodligen äldre och har sedan byggts på fram i tiden.

Område 5–6 utgör en sentida användning av området och behöver ingen vidare åtgärd.

Område 7 ligger till stor del utanför exploateringsområdet. Om utkanten av lämningen berörs vid exploatering bör hela lämningen karteras, med husgrunder och röjningssten. I övrigt bör viss gallring utföras för att lämningen inte ska ta ytterligare skada.

Område 8–9 bör genomgå arkeologisk förundersökning för att säkerställa ålder och karaktär på lämningen.

Område 10 innehåller spridda röjningsrösen. Eftersom området var svårinventerat görs bedömningen att ytan behöver avverkas och rensas från ris innan någon ytterligare åtgärd kan utföras. Därefter bör området genomgå arkeologisk förundersökning för att säkerställa ålder och karaktär på lämningen.

Område 11 bör på grund av sina höga kultur- och naturvärden lämnas orört. Om en exploatering trots allt blir aktuell bör området genomgå arkeologisk förundersökning för att säkerställa ålder och karaktär på lämningen.

Område 12 bör genomgå arkeologisk förundersökning i form av en kartering.

RAÄ 369 bör genomgå en arkeologisk förundersökning eftersom halva fornlämningen redan är bortschaktad och den tidigare bedömts som en fossil åker av förhistorisk eller medeltida karaktär (Vestbö 1995, Lindblad 2008).

Länsstyrelsen i Jönköpings län beslutar om ytterligare åtgärder.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:431-11033-08
 Jönköpings läns museums dnr:406/08
 Beställare:Tranås kommun
 Fält- och rapportansvarig:Jenny Ameziane
 Fältpersonal:Jenny Ameziane
 Fältarbetstid:2009-05-05–2009-05-07
 Län:Jönköpings län
 Kommun:Tranås kommun
 Socken:Säby socken
 Fastighetsbeteckning:Drumstorp 6:1
 Belägenhet:Ekonomiska kartans blad 7E 6j
 Koordinater:x 6434146; y 1448761 SV hörnet
 Undersökningsyta:ca 40 ha
 Fornlämningsnummer:Nyupptäckt
 Fornlämningstyp:Fossil åker och torplämning
 Tidsperiod:Förhistorisk/medeltida och his-
 torisk tid

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Agertz, J. 2008. *Ortnamnsboken*. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Croona, K. & Eneback, B. 1996. *Arkeologisk utredning etapp II av länsväg 1008 förbi Bredkärr, Säby socken, Tranås kommun*. Arkeologisk rapport 1996:19. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Harrison, D. 2000. *Stora döden. Den värsta katastrof som drabbat Europa*. Stockholm.
- Lindblad, D. 2008. *Arkeologisk utredning etapp I. Bredkärr 3:1 och 4:1. Inför anläggande av industritomter. Säby socken i Tranås kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2008:16. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Vestbö, Aa. 1991. *Arkeologisk utredning. Väg 32, delen Drumstorp – väg 1008. Säby sn, Tranås kommun*. Arkeologisk rapport 1991:27. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Vestbö, Aa. 1993. *Arkeologisk undersökning av fossil åkermark inom planerad vägsträckning för RV 32, Drumstorp och Bredkärr, Säby sn, Tranås kn*. Arkeologisk rapport 1993:1. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Vestbö, Aa. 1995. *Arkeologisk utredning av väg 1008. Säby socken och Tranås kommun*. Arkeologisk rapport 1995:19. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Vestbö-Franzén, Å. 2003. Utjorden Bällarp. En historia om landskapsdynamik och platsens dramatik. *Viredabygden III*. Vireda hembygdsförening. Aneby.

Otryckta källor

- Fasth, T. 2008. *Höganloft – industriområde och oas för sumpskogsarter?* Naturvärdesinventering. Pro Natura.

Arkiv

- Jönköpings läns museums (JLM) arkiv. Jönköping.

Kartunderlag

- 06-SÄB-141. Ägobeskrivning upprättad år 1840. Drumstorp, Säby socken, Jönköpings län. Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se>
- E110-10:1. Storskifte över Bredkärr, Säby socken, Jönköpings län. Upprättad år 1803 av Jonathan Montelin. Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se>

Figur- och tabellförteckning

Figurer

Figur 1. Digitala fastighetskartan	4
Figur 2. Äldre, flackt röjningsröse från område 11	6
Figur 3. Sentida röjningsröse från område 12	6
Figur 4. Rektifierade äldre kartor	8
Figur 5. Storskifteskarta över Bredkärr 1803	10
Figur 6. Åkern omges av röjd sten	12
Figur 7. Stentipp	12
Figur 8. Malsten under stenblock	12
Figur 9. Torpgrund vid St. Lövelund	13
Figur 10. Avverkat virke och ris	13
Figur 11. Tät granskog	13
Figur 12. Nyupptäckta lämningar	14

Tabeller

Tabell 1. Fornlämningar i och intill utredningsområdet	5
Tabell 2. Nyupptäckta lämningar	15

Med anledning av Tranås kommuns planer på industrietablering i Drums-
torp, strax väster om centrala Tranås, har Jönköpings läns museum genom-
fört en arkeologisk utredning. Den visar att flera övergivna odlingsläm-
ningar finns i området. Några härstammar från sentida torpetableringar
– andra kan vara medeltida eller förhistoriska. Alla vittnar de om männis-
kans strävan för att få sina åkrar att ge utdelning. De övergivna åkrarna i
Drumstorp är en del av ett större socialt och ekonomiskt sammanhang.

Vissa av lämningarna i området bör genomgå ytterligare åtgärder före ex-
ploatering. I några fall behövs överhuvudtaget inga antikvariska åtgärder,
medan man i andra om möjligt bör undvika exploatering.